

Kıbrıs Türk Kimliđi

Doç. Dr. Hasan CİCİOĞLU*

Kıbrıs Adası, 9.251 km'2 yüzölçümüyle Akdeniz'in üçüncü büyük adası olup, Anadolu'ya 70 km, doğuda Suriye'ye 102 km ve batıda Yunanistan'a 835 km mesafede yer almaktadır. Günümüzden 450 yıl önce, Osmanlı ordusunun 1 Temmuz 1570 tarihinde Larnaka ile Limasol arasındaki bir bölgeye çıkartma yapması ile başlamış, Gazimağusa'nın alındığı 1 Ağustos 1571 tarihinde ise fetih tamamlanmıştır. 1571 yılında ada, yaklaşık 70 bin şehit verilerek zor bir mücadeleden sonra Venedik hakimiyetinden alınmıştır. Adanın fethi sırasında bazı yerli halkın dağlara kaçtığını, batılı kaynaklardan öğreniyoruz. Aynı kaynaklar, bunların Venedik yönetimi ve kale komutanları tarafından özellikle dağa gönderildiği belirtilmektedir. (Trodos dağı/Beşparmak dağı) bunun nedeni, yiyecek ve su kıtlığıydı, kale içinde yaşlı, kadın ve çocuk sayısını azaltarak savunmaya daha iyi hazırlık yaptıklarını söyleyebiliriz. Savaş bitince bunların bazıları dağlık bölgelerde yaşamayı sürdürmüş, evlerine ve köylerine geri dönmemişlerdir. Venediklilerin büyük bir kısmı adayı terk etmiş, Ada'daki Latinler, tüccarlar ve diğer kesimlerde bu sayıya katılınca birçok ev, çiftlik, tarla sahipsiz ve boş kalmıştır.

Anadolu'dan Ada'ya göçenler,

1572 yılında Ada'daki Türk yönetimi bir sayım yaptırıyor, biz buna tahrir diyoruz. Bunların kaydedildiği yere de "tahrir defterleri" diyoruz. Bu Sayımla, Kıbrıs'ın nüfusu, meslek sahipleri ve mal varlıkları belirlenmiştir. Bu önemli sayım sonucunda "meserya bölgesi" denilen tam Kıbrıs'ın ortasında yer alan tarıma/ekime en elverişli ve dağlık olmayan bölgeler

* Netkent Akdeniz Araştırma ve Bilim Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı Başkanı.

ile Karpaz ve Larnaka bölgesinde 76 köyün tamamen boş kaldığı tespit edilmiştir. Bu sayım sonuçlarını Kıbrıs'ın II. Beylerbeyi olan Sinan Paşa bir raporla, padişah II. Selime iletir ve adaya yerleşim için derhal insan gönderilmesini ister. Bunun için Sultan II Selim, Kasım 1572 yılında bir ferman yayınlayarak, özellikle Karaman vilâyetindeki köy ve şehirlerden “her on haneden bir” hanenin adaya sürülmesini emreder.¹

Böyle bir uygulama esasında ilk değildi. Osmanlı öncesi dönemlerde hem Anadolu Türk beyliklerinde hem de Anadolu Selçukluları zamanında bu tür sevk ve yeniden iskân usulleri uygulanmıştı.²

Osmanlılar da bir iskân unsuru olarak sürgün usulünü biraz daha genişleterek kapsamlı şekilde uygulamaya koymuştur. Buna göre iskâna tabi tutulacak yöre halkından, her on hanede bir hane zorunlu olarak yeni iskân yerlerine gideceklerdi. Eğer içlerinden gönüllü gitmek isteyen olursa ona öncelik tanınmaktaydı. Nitekim bu usul, Osmanlı kroniklerinden öğrendiğimize göre, Bursa ve Bilecik gibi ilk fethedilen şehirlerde, daha sonra İstanbul'un fethinde de uygulanmıştır. Padişaha gönderilen söz konusu raporda, Ada'nın savaş esnasında büyük yıkıma uğramasına rağmen tarıma elverişli olduğu da belirtmiştir.³ **(Benzer durum, 20 Temmuz 1974 Mutlu Barış Harekatından sonra da aynı sistemde bir uygulama yapılarak Türkiye'nin birçok yerinden Ada'ya Türk nüfusu aktarılmıştır).**

Kıbrıs'a insan getirilmesi adanın savunulması için de gerekliydi. Adayı Türklerden geri almak üzere Venedikten yola çıkan Birleşik haçlı kuvvetleri Donanması, İnebahtı'da Osmanlı Donanmasını yakmış, kendi donanmaları da büyük zarar gördüğü için Kıbrıs seferine devam edememişlerdir. Venediklilerin Kıbrıs'ı geri almak için harekete geçme düşünceleri ve tehdidi daima vardı. Çünkü Osmanlı donanması çok büyük bir kayba uğramıştı. Venedik Balyozu'nun (Elçi) Sadrazamın huzuruna çıkarak İnebahtı'nda Osmanlı Donanmasını yok ettiklerini gururla söylemesi üzerine, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın tarihte bilinen meşhur bir sözü vardır **“Biz Kıbrıs'ı almakla sizin kolunuzu**

¹ BARKAN, Ö. Lütfi, Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, İstanbul 1932, s.56.

² TURAN, Osman, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Ankara 1988. S.488.

³ Özmen, Süleyman, “Kıbrıs Türklerinin Kökeni ve Sosyo-Kültürel Özellikleri, Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi 11/3 (Mayıs 2018) s.22.

kestik, siz bizim donanmamızı yakmakla sakalımızı tıraş ettiniz.” der, Yanındakilere dönerek, “yelkenlerini atlastan, halkalarını gümüşten halatlarını ibrişimden” vs. olan yeni bir donanmanın yapımı için emir vermiştir. (Ben bunu konu ile ilgili bütün konuşmalarımda belirtiyorum, Kıbrıs sorunu, sadece Rumlarla veya Yunanistan ile aramızda olan bir sorun değildir. Avrupalılarla hatta büyük güç merkezleri ile aramızda olan bir sorundur. 450 sene önce kesilen kolu Avrupa/Batı, protez kol olarak yeniden yerine takmaya çalışıyor. Güney Kıbrıs’ı Avrupa Birliğine alma nedenlerinin başında da bu geliyor. Halbuki Avrupa Birliği kuruluş hukukuna göre sorunlu bir bölgeyi kendilerine üye devlet olarak almaları söz konusu değildir. Maalesef bu olaylarla 450 senedir mücadele ediyoruz.)

Lala Mustafa Paşa fetih tamamlandıktan sonra, Ada’nın savunulması için bir miktar asker bırakmıştır. Resmi belgelere göre bu bırakmış olduğu asker sayısı 3000 civarında; Azatlar, Topçular, Muhafızlar (kale koruyucuları) bir de bin kişilik Yeniçeri askeri bırakılmıştır. 1572 tarihi itibarıyla Ada’da bırakılan asker sayısının 4000’e yakın olduğunu söylememiz mümkündür.⁴ Ada’da bırakılan askerlerin evli olanlarının aileleri de, daha sonra Ada’ya getiriliyor, bekar olanlar için Anadolu’dan bakire kızlar bu askerlerimizle evlendirilmek üzere getirtiliyor. Örneğin: Canik yani bugünkü Samsun bölgesinden bir miktar bakire kız kendi rızalarıyla adaya getirilmiştir.⁵

Kıbrıs’a insan getirilmesi Ada’nın ekonomisini yeniden güç kazanması için son derece önemliydi. Osmanlılar yeni fethedilen hiç bir toprak parçası üzerinde, Avrupa kökenli diğer imparatorlukların kolonizasyon yani sömürgeye dayalı Sömürgecilik politikasını uygulamamıştır. Fethedilen ülkelerin sömürülmesi esas amaç değildir. O yerlerin iskan yoluyla geliştirilmesi ve imparatorluğun ana gövdesinin eşit bir parçası yapılması politikası güdülmüştür. Hatta Ada’dan ayrılan ve göç eden Venediklilerin, Latinlerin, tüccarların Ada’ya tekrar dönmelerine izin verilmiş, bunlara iyi davranılması ve kolaylıklar sağlanması konusunda emirler çıkarılmıştır.⁶

⁴ Orhunlu, Cengiz, Osmanlı Türklerinin Kıbrıs’a Yerleşmesi (1570-1580), Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı 44/323, İstanbul 1974, s.5.

⁵ Gazioğlu, Ahmet, Kıbrıs’ta Türkler (1570-1878), Lefkoşa, Ocak 1994, s.105.

⁶ Gazioğlu, Ahmet, a.g.e. s.101. bkz. Divan-ı Hümayun, mühimme Defteri, No; 17,s.6 hüküm no; 9.

Ada'nın yeniden imarını ve kalkınmasını sağlamak amacıyla ilk olarak gönderilen meslek erbabı, ayakkabıcı, terzi, ipek boyayıcısı, imalatçı, semerci, nalbant, dülger, yapıcı ustası, derici, kuyucu, taş işçileridir. Böylece toprağı işleyecek, boşalan köyleri ve çiftlikleri dolduracak halkın ihtiyacı olan üretimi sağlayacaklardı. Fermanda, seçilen insanların taşınmaz mallarının gerçek değerleri üzerinden satılarak bedellerinin derhal verilmesini, taşınır mallarının ve hayvanlarının ise ücretsiz olarak Ada'ya gönderilmesini, bunlara Ada'da toprak ve ev verilmesini ve 2 yıl boyunca kendilerinden vergi alınmamasını da emrediyordu. Ada'dan kaçanlar veya tekrar köylerine dönenlerin ise yakalandıkları yerde idam edilmeleri de kesin olarak emrediliyordu.⁷

1572 yılından itibaren, Anadolu'nun güney ve iç bölgelerinden nüfus nakline başlanmıştır. İskân işiyle, Seydişehir kadısı Muhiyiddin efendi görevlendirilmiştir. İlk göçmen naklini konu alan ve 22 Eylül 1572 (13 Cemaziyelevvel 980) tarihini taşıyan ve Kâmil Kepeci Tasnifi'nde Mevkûfât Defteri adıyla 2551 numarada kayıtlı olan defterde, Kıbrıs'a Anadolu'nun çeşitli kasaba ve köylerinden nakledilen nüfus isim, köy, meslek ve hattâ sahip oldukları öküz, inek, merkep gibi hayvanlarına varıncaya kadar kaydedilmiştir. Adı geçen bu ilk iskân defterinde Aksaray, Beyşehir, Seydişehir, Anduğu (Niğde), Develihisar, Ürgüp, Koçhisar, Niğde, Bor, Ilgın, Ishaklı, Akşehir, Akdağ ve Bozok'dan toplam 1908 ailenin nakledildiği kayıtlıdır.⁸

1572 yılında gerçekleştirilen 2580 hanelik bu iskânda toplam 1298 aile kendi rızalarıyla iskânı kabul etmiş, diğerlerinin büyük çoğunluğu ise köy ahalisi tarafından Kıbrıs iskânına seçilmiştir. Bulundukları kasaba veya köye sonradan gelip yerleşenler ile çeşitli sebeplerden dolayı toplumda huzursuzluk çıkaranlar ve bu sebeple halkın şikâyetine maruz kalanlar öncelikle iskâna tâbi tutulmuşlardır. Ancak bunların sayısı çok azdır. Kayseri Ermenileri, Konya ve Kayseri Rumları sürülecek aileler arasındaydı. Ancak bunlar sayısal olarak sürülecek nüfus içerisinde pek bir önem arz etmemekteydiler. Hatta bunların çoğu çeşitli bahaneler ileri sürerek, ileri gelen kişilerin yardım ve desteğini kazanarak sürgünden kurtuldular ve adaya gitmediler. Mimar Sinan, II.Selim'e gönderdiği bir mektupta Kay-

⁷ Gazioğlu,Ahmet a.g.e. s.101.

⁸ Özmen Süleyman agm s.24.

seri Ağinas köyünden bazı akrabalarının Kıbrıs adasına gönderilmek istendiğini, bu akrabalarının köylerinde kalmasını istemiş ve bu kişiler de Kıbrıs'a gönderilmemiştir.

Günümüze kadar ulaşan resmi Osmanlı belgeler gösteriyor ki, Kıbrıs Türklerinin kökeni genellikle Anadolu yarımadası olduğu kesin olarak ispatlanmıştır. 1571 yılından önce de özellikle Venedik yönetimi zamanında Türkler Ada'da küçük bir koloni halinde yaşamaktaydılar.⁹

Sürgün Fermanı'nın özelliklerine ve istenilenlere daha sonraki yıllarda tam uyulduğu söylemek mümkün değildir. 1650 yıllardan 1700 yılının sonlarına kadar Anadolu'da Osmanlı yönetimine isyan eden, emirleri dinlemeyen ve yerleşik ahaliye zarar veren aşiretlerin sürgün mahalli olarak da seçildiği belgelerle sabittir.¹⁰

Nitekim 1702'de Niğde, Bor, Ürgüp ve Ereğli'de yaptıkları şakavet (haydutluk) dolayısıyla önce Rakka'ya iskânları ferman olunan, ancak daha sonra Kıbrıs'a sürülmeleri kararlaştırılan Güngördü, Delili ve Kırıntılı cemaatlerinin, Ayaş iskelesinden gemilerle nakledilmesi için Kıbrıs valisi Vezir Osman Paşa'ya emir verilmişti. Yine yerleşik ahalinin ekinlerine zarar verdikleri ve kanunlara karşı geldikleri tespit edilen İçil Türkmenlerinden Kara Hacılı, Eski Yörük, Kiseli-oğlu (Ketiş-oğlu), Şeyhlü, Şendil, Patralı, Solaklı, Gediklü, Toslaklı, Cerid, Saçıkara ve Samlu cemaatlerinin 1713 yılında Kıbrıs'a sürülmeleri kararı alınmıştır. Aynı şekilde 1727 yılında Şeyhlü, Hardal, Paşmaklı, Yazıcılu, Hacı Isalu, Tataroğlu, Kaçi ve Horzem cemaatlerinin de Kıbrıs'a sürülmeleri emredilmiştir. Ancak bunlardan Kiselioğlu ve Şeyhlü cemaatleri gemi reislerini öldürerek kaçmışlardır.¹¹

Kıbrıs Türk Toplumunun Sosyo-Kültürel yapısından Bazı Örnekler;

Bir toplumun Sosyo-Kültürel yapısını belirleyen en önemli kültürel unsurları genel olarak maddi ve manevi unsurlar olarak tasnif edebiliriz. Kültürün maddi unsurları, binalar, köprüler, çeşmeler, ibadethaneler vs.

⁹ Erdoğan, Akif, Prof.Dr. "Kıbrıs'ta Osmanlılar" Lefkoşa 2008, s.30.

¹⁰ Orhonlu, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696), Eren Yayıncılık, İstanbul 1987. S.73.

¹¹ Halaçoğlu, Yusuf, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988: s.143).

Manevi unsurları, din, gelenekler, görenekler, ölü gömme adetleri, evlenme adetleri, düğün, nişan adetleri vs. Kıbrıs'ın birçok bölgesinde günümüze kadar gelen Osmanlı eserlerini görmemiz mümkündür. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde el işleri, oya ve nakış işleri, renklerine kadar Kıbrıs adasında Türk Toplumunda kullanıla gelen bu unsurları Anadolu'da kullanılanlarla birbirine benzerliklerini gayet açık olarak tespit edebiliyoruz.

Dil son derece önemli, tabi ben dil bilimci değilim ama özel ilgim nedeniyle 40 yıldır içinde yaşadığım Kıbrıs'ta bazı tespitlerde bulundum. Kıbrıs'ta konuşulan dil ,öz Türkçedir.Yapısı ve kökeni itibarıyla öz Türkçedir. Ben Ankara'nın yerlisiyim, bizim yaşlılarımız konuşurken “napan” der, “napan” derken Türkçe'nin temel bariz özelliklerinden birisi olan genizden gelen “gafuen” sesidir yani (g) ve (n) sesidir. Bu Arap alfabesinde yoktur, Arap alfabesinde olmadığı için Türkçede bu sesi verebilmek için Arap alfabesine Osmanlıca bir harf eklenmiştir, güzel (n) dediğimiz veya nazal (n) dediğimiz bir harf (gafuen) eklenmiştir. “Napan” kelimesi Anadolu'nun birçok bölgesinde değişik vurgularla kullanılmaktadır, Kayseri bölgesinde “Nörüyong”, Ege Bölgesine gittiğiniz zaman “Nidiyong”, “Nidicen” şeklinde kullanılır. Kıbrıs'a da benzer olarak “Napan” kelimesi sıklıkla kullanılır, özellikle eskiler/yaşlılar. Tabi bu sosyal yapıyı da ifade eder. Kıbrıs'ta Anadolu bağlantılı Ortaasya kökenli birçok kelime mevcuttur, Mesela, yaşadığımız evin içine güneşin girdiği yere biz pencere diyoruz, fakat Kıbrıs'ta bazı köylerde, hepsinde değil ama bazı yerlerde “güngiren” denilmektedir. Başka bir örnek, “açkı” veya “açar” anahtar kelimesi anlamında kullanılır. Fiati, ederi. Birde son derece akılcıca bir iş yapılmıştır senelerin birikimi sonucunda, dili en fazla bozan teknoloji yani teknolojinin gelişi, seneler önce bilgisayarı ilk kullanmaya başladığımız zaman bilgisayar kelimesini bilmezdik “Computer” denirdi, İngilizcesi söylenirdi. “Mouse” denilirdi mesela “fare” denilmezdi. Bugün birçok kelime Türkçeleştirilmiştir. Tabii o teknolojiyi hangi ülkeden almışsanız o teknoloji birlikte O ülkenin dili de giriyor. Kıbrıs için basit bir örnek vereyim; otomobille ilgili teknoloji İngilizlerden gelmiştir onun için bugün otomobille ilgili birçok kelime İngilizcedir, “clutch” denir (şanzıman), makinist denir ama bunun yanında çok güzel Türkçeleştirdiği kelimeler var. Türkiye'ye Otomobil teknolojisi Fransa'dan geldiği için otomobille ilgili birçok deyim Fransızca kökenlidir. “ direksiyon” diyoruz, “debriyaj” diyoruz, “defransiyel” diyoruz, mesela Viraj diyoruz, Fransızca kullanıyo-

ruz virajın, Kıbrıs'ta karşılığı "büküm", dır. Türkçesini kullanıyor. Mesela "direksiyon" demiyor "dümen" diyor. Başka bir örnek "kaportacı" Türkiye'de Fransızcasını kullanıyoruz Kıbrıs'ta kaportacı yerine "doğrultmacı" kullanılıyor. Öztürkçesi kullanıyor. Korna demiyor boru diyor, Böyle aşağı yukarı 300 tane kelime topladım. Dil, yaşamış olduğu baskın kültürün etkisi altındadır. Türkçe'de ural-altay dil grubunda soru eki cümlelerin sonundadır. Avrupa dil grubunda ise soru eki cümlelerin başındadır. Ada kültüründe Türkçe'nin yanında İngilizce ,Rumca , İtalyanca, Arapca'nın etkisi vardır , bu kültürlerin etkisi Kıbrıs'ta konuşulan Türkçe'ye de yansımış Türkçe'de cümlelerin sonunda olan soru eki "mi", "mu" ekini tamamen kaldırmıştır. İngilizce, Rumca'da soru eki cümlelerin başındadır, (are) (is) gibi. Kıbrıs Türkü cümlelerin başında ve sonundaki soru eklerini kaldırmış cümle içinde frekans la belirlemiş "Geliiiiir", "gideeeeeer" gibi kelimeyi ve cümleyi uzattığı zaman siz anlıyorsunuz ki o bir sorudur.

Kıbrıs'ta konuşulan Türkçe öz Türkçe dir Orta Asya'dan yörükler ve Türkmenler vasıtasıyla Anadolu'ya oradan da Kıbrıs'a aktarılan dil vasfını korumaktadır.

Kıbrıs Türkü, İngiltere'nin yönetiminde olmasına rağmen, İstiklal Harbinde Mustafa Kemal Atatürk'ü adım adım takip etmiştir. Atatürk'ün yapmış olduğu devrimleri anında ,hiçbir baskı ve zorlama olmadan benimsemişlerdir. Kılık kıyafet konusunda olsun, Harf İnkılabı konusunda olsun, kadın hakları vs bütün inkılapları aynen almış ve uygulamaya koymuştur.

Kıbrıs Türk Toplumu, Atatürk ile ilgili hiçbir koruma kanunu olmadan hangi siyasi görüşte olursa olsun, Atatürk'e gerçekten yürekten, sevgiyle bağlanan, Onu, saygıyla anan bir toplumdur.

Kıbrıs Türkü'nün Türklüğünden asla şüphe edilmemelidir. Bunları belgelere dayandırarak ispatını rahatlık yapmamız mümkündür.

KAYNAKÇA:

AKDAĞ, Mustafa, Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 201

ALASYA, Fikret, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'taki Türk Eserleri, Yayınevi: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1964.

ALTAN, M. Haşim, Kıbrıs'ta Nüfus Yapısı, Değişimler ve Araştırmalar, Kıbrıs Gazetesi, 6-9 Ocak 1993.

BARKAN, Ö. Lütfi, Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, İstanbul 1932.

ERDENTUĞ, Nermin, Kıbrıs ve Türkiye Türk Toplumlarının Kültür Birliği, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, 14-19 Nisan 1969.

ERDOĞRU, M. Akif, Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü, Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara-Gazimağusa 1993.

ERDOĞRU, M. Akif, Beyşehir ve Seydişehir Kazalarından Kıbrıs Adasına Sürülmüş Aileler, Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi, Sayı XI, İzmir 1996.

GÖKÇE, Turan, 1572 Yılında İç-il Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler, Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı XII, İzmir 1998, s. 57.

GÖYÜNÇ, Nejat, Kıbrıs'ta Türk İdaresi, Töre Dergisi, Cilt 6, Sayı 39, 1974.

HALAÇOĞLU, Yusuf, Osmanlı Döneminde Kıbrıs'ta İskân Politikası, Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara-Magosa 1993.

HALAÇOĞLU, Yusuf, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyâseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

ORHONLU, Cengiz, Osmanlı Türklerinin Kıbrıs'a Yerleşmesi (1570-1580), Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni, Sayı 44/323, İstanbul 1974.

ORHONLU, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691-1696), Eren Yayıncılık, İstanbul 1987.

TURAN, Osman, Orta Çağlarda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri, Türk Tarih Kurumu Belleten, Sayı 27/110, 1964.

TURAN, Osman, Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Ankara 1988.

TURAN, Osman, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2014.